

درس سوم: جهان علی و معلولی

خلاصه مطالب درس سوم

- ✓ مسئله علیت بزرگ‌ترین و قدیمی‌ترین مسئله فلسفی است.
- ✓ علت چیزی است که وجود معلول متوقف بر آن است و تا آن نباشد، معلول به وجود نمی‌آید (وجود معلول وابسته به آن است).
- ✓ علیت رابطه‌ای وجود است که در آن یک طرف (علت) به طرف دیگر (معلول) وجود می‌دهد.
- ✓ مسئله علیت با «چرا» (به چه علت) طرح می‌شود.
- ✓ انسان برای نخستین بار چگونه با مفهوم علیت آشنا می‌شود.
- ✓ دکارت معتقد بود که اصل علیت جزء مفاهیم اولیه و بدیهی است که انسان از آن درک تجربه به دست می‌آید و درک انسان از آن فطری است.
- ✓ تجربه‌گرایان معتقدند که انسان از طریق حس به توالی پدیده‌ها پی می‌برد و رابطه علیت را بنا می‌نهد.
- ✓ هیوم تجربه‌گرا منکر علیت است و می‌گوید: علیت بر اثر تکرار مشاهدات و «تداعی» روانی ناشی از توالی پدیده‌ها است. از این طریق است که ما عادت کرده‌ایم چیزی را علت چیز دیگر بنامیم.
- ✓ کانت بعد از تأملات فراوان به این نتیجه رسید که مفهوم علیت، مفهوم پایه‌ای ذهن است و خودش در ذهن بوده و از جایی کسب نشده است؛ یعنی ساختار ذهن بشر به گونه‌ای است که برخی از مفاهیم، از جمله مفهوم علت و معلول، را نزد خود دارد. به عبارت دیگر، دیدن اشیاء به صورت علت و معلول، امری ذهنی (سوپرکتیو) است نه عینی (ایزکتیو).
- ✓ فلاسفه مسلمان می‌گویند، اصل عل خود مبتنی بر این قاعده است. آنان می‌گویند: علیت یک قاعده عقلی است و از تجربه به دست نمی‌آید؛ زیرا هر داده تجربی خود مبتنی بر این قاعده است.
- ✓ بعد از درک علیت، برای این که علت حوادث طبیعی را بدانیم، باید از حس و تجربه خود استفاده کنیم.
- ✓ انسان علاوه بر این که درک می‌کند که هر حادثه‌ای علت می‌خواهد، درک می‌کند که هر معلولی از هر علت به وجود نمی‌آید و هر علتی معلول خاصی را به وجود می‌آورد (سنخیت علت و معلول).
- ✓ یکی از نتایج اصل سنخیت آن است که انسان از هر چیزی انتظار آثار متناسب با خودش را دارد.
- ✓ برای این که بدانیم هر علتی چه معلول خاصی دارد، باید از تجربه کمک بگیریم.
- ✓ با قبول اصل سنخیت است که می‌توان برای نظم دقیق جهان پشتوانه عقلی قائل شد. دانشمندان با تکیه بر همین اصل، تحقیقات علمی خود را پیگیری می‌کنند (اصل یکنواختی طبیعت).
- ✓ علت به معلول ضرورت می‌دهد. معلول قطع نظر از علت خودش، ممکن است.

نکات توضیحی

✓ نکته: فرق بین علت و دلیل این است که علت مربوط به واقعیات وجودی است ولی دلیل مربوط به ذهن و عالم علم است؛ علت موجب معلول است و دلیل موجب نتیجه و ...

✓ نکته: فرق رابطه علی و معلولی با روات دیگر این است که در رابطه علی معلولی، یک طرف به طرفی دیگر وجود می‌دهد ولی در رابطه غیرعلی و معلولی، دو طرف پیش از این که با هم رابطه داشته باشند، وجود دارند. بنا بر این، رابطه علی و معلولی رابطه‌ای وجودی است ولی رابطه غیرعلی و معلولی، رابطه بعد از وجود است.

✓ نکته: علیّت مساوی توالی و تعاقب (پشت سر هم واقع شدن امور) نیست. نسبت بین توالی و تعاقب با علیّت، عموم خصوص مطلق است. به این معنی که هر علیّتی توالی و تعاقب است ولی هر توالی و تعاقبی علیّت نیست.

✓ نکته: بحثی تحت عنوان احکام اصل علیّت یا لوازم، فروع و نتایج در کتب فلسفی هست که قوانین مربوط به اصل علیّت را بیان می‌دارد: سنخیت علت و معلول - وجوب علی و معلولی - بطلان تسلسل علل نامتناهی - بطلان دور

✓ نکته: وجوب علی و معلولی یعنی این که علت به معلول وجوب می‌دهد و معلول وجود پیدا می‌کند. وجوب دادن یعنی فراهم کردن شرایط وجود معلول و رفع موانع وجود آن توسط علت.

@سوالات

@گزاره‌های زیر را با واژه صحیح و غلط مشخص کنید:

- ۱- انسان از همان اوایل کودکی که زبان می‌گشاید، از "چیستی" و "چرایی" پرسش می‌کند.
- ۲- چراها همراه با بزرگ شدن کودک ادامه می‌یابد و در طول حیات او به شکل مبهم تری مطرح می‌شود.
- ۳- رابطه بین هوای دو طرف شیشه پنجره، رابطه تعادل است.
- ۴- رابطه والدین با فرزندان، استاد و شاگرد، دوست با دوست، کارگر و کارفرما رابطه وجودی و علیّت است.
- ۵- علت چیزی است که وجود معلول متوقف بر آن است و تا آن نباشد، معلول هم پدید نمی‌آید؛ یعنی، در وجود خود بدان نیازمند است.
- ۶- معلول چیزی است که وجودش را از چیزی دیگر که همان علت است می‌گیرد؛ یعنی در وجود خود نیازمند دیگری است.
- ۷- رابطه علیّت رابطه ای ضروری است که در آن یکطرف (علت) به طرف دیگر (معلول) وجود می‌دهد.
- ۸- تا علت نباشد معلول موجود نخواهد شد. کلمه «چیستی». بازتابی از همین رابطه است.
- ۹- «چرا» یعنی، «به چه علت» «علت این حادثه چیست»
- ۱۰- رابطه تعادل رابطه ای وجودی است، یعنی یکی وجودش وابسته به وجود دیگری است؛ یعنی مانند رابطه دوستی نیست که در آن ابتدا وجود دو فرد فرض می‌شود و سپس میان آنها دوستی برقرار می‌گردد.
- ۱۱- ازمیان فیلسوفان اروپایی، هیوم معتقد بود که اصل علیّت بدون دخالت تجربه به دست می‌آید و جزء مفاهیم اولیه و بدیهی است که انسان از آن درک فطری دارد.
- ۱۲- اما تجربه گرایان (امپریست ها) چون هر چیزی را براساس حس و تجربه تحلیل می‌کنند، معتقدند که انسان از طریق حس به توالی پدیده ها پی می‌برد و رابطه علیّت را بنا می‌نهد.

۱۳- عقل‌گرایان معتقدند مثلاً چون زمین همواره با آمدن خورشید، روشن و با ناپدید شدن آن، تاریک شده است، انسان متوجه رابطه ای میان این دو پدیده شده و دانسته که تا خورشید نیاید، زمین هم روشن نمی‌شود. اسم این رابطه را "علیت" گذاشته است.

۱۴- در میان فیلسوفان تجربه‌گرا، دیوید هیوم فیلسوف قرن هجدهم انگلستان نظر خاصی دارد. او که اساساً تجربه‌گراست و امکان معرفت از طریق استدلال عقلی و بدون تجربه را رد می‌کند.

۱۵- هیوم معتقد است درک علیّت از طریق تجربه ممکن نیست؛ چون علیّت مفهومی فراتر از حس است. حس فقط می‌تواند اجسام و رنگ‌ها و شکل‌ها و اموری از این قبیل را به ما نشان دهد.

۱۶- به عقیده کانت تداعی چیزی جز یک امر روانی ناشی از توالی پدیده‌ها نیست.

۱۷- از طریق تداعی است که ما عادت کرده ایم چیزی را علت چیزی دیگر بنامیم.

۱۸- هیوم، فیلسوف آلمانی قرن هجدهم، وقتی این نظر کانت را مطالعه کرد، سخت تحت تأثیر قرار گرفت و در صدد برآمد که راهی بیابد تا بتواند جایگاه اصل علیّت را حفظ کند.

۱۹- کانت معتقد است دیدن اشیاء به صورت علت و معلول، امری ذهنی (سوپرکتیو) است نه عینی (ایزکتیو).

۲۰- فلاسفه غرب می‌گویند، اصل علیّت یک قاعده عقلی است و از تجربه به دست نمی‌آید؛ زیرا هر داده تجربی خود مبتنی بر این قاعده است.

۲۱- فلاسفه مسلمان همین که ذهن انسان شکل گرفت و متوجه اصل امتناع اجتماع نقیضین شد، درمی‌یابد که پدیده‌ها خود به خود به وجود نمی‌آیند.

۲۲- اینکه چیزی خودش به خودش وجود بدهد، به معنای آن است که چیزی که نیست، باشد و این، همان اجتماع ضدین است که محال است.

۲۳- فارابی که حدود شش قرن قبل از هیوم زندگی می‌کرده است، به گونه‌ای از علیّت سخن گفته که گویا پاسخی برای هیوم آماده نموده است.

۲۴- کشف علل امور طبیعی از طریق حس و تجربه صورت می‌گیرد.

۲۵- نتیجه اصل سنخیت تخلف ناپذیری و حتمیت نظام هستی است.

۲۶- مثال‌های "برای حفظ سلامتی باید ورزش کرد و برای ارتباط با خدا باید نماز و نیایش به جای آورد" اصل علیّت بیان می‌کند.

۲۷- میان هر علت با معلول خودش سنخیت و مناسبت خاصی حکم فرماست که میان علت و معلول دیگر هم چنین است.

- ۲۸- در پرتو اصل سنجیت، نظام جهان انتظام می یابد و در اندیشه ما به صورت دستگاهی منظم و مرتب درمی آید.
- ۲۹- «اصل وجوب علیّ و معلولی» جهان را تابع یک نظام ضروری و حتمی نشان می دهد که در آن روابط موجودات از قطعیت و حتمیتی برخوردار است که تخلف از آن هرگز ممکن نیست.
- ۳۰- یکی از نتایج اصل وجوب علیّ و معلولی آن است که انسان از هر چیزی انتظار آثار متناسب با خودش را دارد؛ به همین سبب، می کوشد ویژگی های هر شیء را بشناسد و به تفاوت های آن با اشیاء دیگر پی ببرد تا بهتر بتواند آثار ویژه آن را شناسایی کند.
- ۳۱- فیلسوفان می گویند برای اینکه بدانیم هر علیّی چه معلول خاصی دارد، باید از تجربه کمک بگیریم و از طرق مختلف تجربی آثار و معلول های هر علیّی را شناسایی کنیم.
- ۳۲- فیلسوفان می گویند با قبول اصل وجوب علیّ و معلولی است که می توان برای نظم دقیق جهان پشتوانه عقلی قائل شد و دانشمندان با تکیه بر همین اصل، تحقیقات علمی خود را پیگیری می کنند.
- ۳۳- آنچه به معلول ضرورت وجود می دهد، علت است، معلول با قطع نظر از علت امکان ذاتی دارد.
- ۳۴- یکی از کهن ترین مسائل فلسفی، مسئله علت و معلول است.
- ۳۵- نخستین مسئله ای که فکر بشر را به خود متوجه ساخته و او را به تفکر و اندیشه وادار کرده است، مسئله علت و معلول باشد.
- ۳۶- انسان پس از پیدایش فلسفه به دنبال علت یابی بوده و برای یافتن علل پدیده ها تلاش کرده است.
- ۳۷- در رابطه دوستی ابتدا وجود دو فرد فرض می شود و سپس میان آنها دوستی برقرار می گردد.
- ۳۸- دیوید هیوم او که اساساً تجربه گراست اما امکان معرفت از طریق استدلال عقلی و بدون تجربه را اثبات می کند.
- ۳۹- هیوم می گوید درک علیّت از این استدلال عقلی هم ممکن نیست؛ چون علیّت مفهومی فراتر از عقل است.
- ۴۰- کانت معتقد است علیّت جزء مفاهیم پایه ای ذهن است و خودش در ذهن بوده و از جایی کسب نشده است.
- ۴۱- کانت معتقد است ساختار ذهن بشر به گونه ای است که برخی از مفاهیم، از جمله مفهوم علت و معلول، را نزد خود دارد.
- ۴۲- به عقیده ابن سینا درک رابطه علیّت و پی بردن به آن علیّت از طریق تجربه امکان پذیر نیست.
- ۴۳- به عقیده ابن سینا کسی که صرفاً تجربه گراست، نیز می تواند تبیین قانع کننده ای از علیّت اراده کند.
- ۴۴- فیلسوفان تجربه گرا می گویند که اصل سنجیت مانند خود اصل علیّت یک اصل عقلی است.
- ۴۵- فیلسوفان می گویند همه انسان ها، طبق اصل علیّت رفتار می کنند.

۴۶- عاملی بیرونی در مورد شیء ممکن الوجود که آن را از حالت تساوی وجود و عدم خارج می کند همان علت است.

@ جواب ها: ۱- ص ۲- غ ۳- ص ۴- غ ۵- ص ۶- ص ۷- غ ۸- غ ۹- ص ۱۰- غ ۱۱- غ ۱۲- ص ۱۳- غ ۱۴- ص ۱۵- ص ۱۶- غ ۱۷- ص ۱۸- غ ۱۹- ص ۲۰- غ ۲۱- ص ۲۲- غ ۲۳- غ ۲۴- ص ۲۵- غ ۲۶- غ ۲۷- غ ۲۸- ص ۲۹- ص ۳۰- غ ۳۱- ص ۳۲- غ ۳۳- ص ۳۴- ص ۳۵- ص ۳۶- غ ۳۷- ص ۳۸- غ ۳۹- غ ۴۰- ص ۴۱- ص ۴۲- ص ۴۳- غ ۴۴- غ ۴۵- غ ۴۶- ص

@ جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید:

۴۷- انسان نیز از همان ابتدای ظهور خود بر روی این کره خاکی به دنبال بوده و برای یافتن پدیده ها تلاش کرده است.

۴۸- دکارت معتقد بود که اصل علیت بدون دخالت تجربه به دست می آید و جزء مفاهیم و است که انسان از آن درک دارد.

۴۹- امپریست ها چون هر چیزی را بر اساس حس و تجربه تحلیل می کنند، معتقدند که انسان از طریق حس به پدیده هایی می برد و رابطه علیت را بنا می نهد.

۵۰- دیوید هیوم که اساسا گراست و امکان معرفت از طریق استدلال عقلی و بدون تجربه را می کند.

۵۱- به عقیده هیوم درک علیت از این طریق ممکن نیست؛ چون علیت مفهومی فراتر از است.

۵۲- هیوم چیزی جز یک امر روانی ناشی از پدیده ها نمی داند.

۵۳- کانت معتقد است مفهوم جزء مفاهیم پایه ای است و و از جایی کسب نشده است.

۵۴- به عقیده کانت: دیدن اشیاء به صورت علت و معلول، امری ذهنی است نه عینی

۵۵- فلاسفه مسلمان می گویند، اصل علیت یک قاعده است و از به دست نمی آید.

۵۶- به عقیده ابن سینا آنچه به معلول ضرورت وجود می دهد، است

۵۷- معلول با قطع نظر از علت دارد، یعنی ذات و ماهیت آن نسبت به وجود و عدم مساوی است.

۵۸- دیوید هیوم که اساسا تجربه گراست و امکان معرفت از طریق و بدون را رد می کند. (نهایی دی ماه ۹۸)

@ جواب ها: ۴۷- (علت یابی / علل) ۴۸- (تجربه / اولیه / بدیهی / فطری) ۴۹- (توالی) ۵۰- (تجربه / رد) ۵۱- (حس / حس) ۵۲- (تذاعی

/ توالی) ۵۳- (علیت / ذهن) ۵۴- (سوبژکتیو / ابژکتیو) ۵۵- (عقلی / تجربه) ۵۶- (علت) ۵۷- (امکان ذاتی) ۵۸- (استدلال عقلی / تجربه)

@ گزینه صحیح را انتخاب کنید:

۵۹- کدام مورد دربارهٔ رابطهٔ علیّت نادرست است؟

- ۱) یکی از کهن ترین مسائل فلسفی، مسئلهٔ علت و معلول است.
 - ۲) شاید نخستین مسئله ای که فکر بشر را به خود متوجه ساخته و او را به تفکر و اندیشه وادار کرده است، مسئلهٔ علت و معلول باشد.
 - ۳) علت چیزی است که وجود معلول متوقف بر دوطرف است و تا آنها نباشد، معلول هم پدید نمی آید..
 - ۴) معلول چیزی است که وجودش را از چیزی دیگر که همان علت است می گیرد.
- ۶۰- به نظر کانت ساختار ذهن بشر به گونه ای است که برخی از مفاهیم، از جمله مفهوم علت و معلول، را نزد خود دارد. به عبارت دیگر، ذیدن اشیاء به صورت علت و معلول، امری ذهنی (...) است نه عینی (.....)
- ۱) ابژکتیو- سوژکتیو ۲) ابژکتیو- انتزاعی ۳) سوژکتیو- ابژکتیو ۴) سوژکتیو- نتزاعی

۶۱- اگر می توانیم به خاصیت سرطان زایی سیگار در تجربهٔ علمی پی ببریم، بر حسب کدام اصل می توانیم مطمئن باشیم که جریان طبیعت در آینده نیز بر همین منوال است؟

- ۱) اصل علیّت ۲) اصل تقدم و جوب بر وجود ۳) اصل علت غایی ۴) اصل سنخیت

۶۲- کدام عبارت دربارهٔ نظریه ابن سینا در مورد علیّت نادرست است؟

- ۱) درک رابطهٔ علیّت و پی بردن به آن از طریق تجربه امکان پذیر نیست.
- ۲) آنچه به معلول ضرورت وجود می دهد، علت است.
- ۳) کسی که صرفاً تجربه گرا است، نیز می تواند تبیین قانع کننده ای از علیّت اراده کند.
- ۴) معلول با قطع نظر از علت امکان ذاتی دارد.

۶۳- کدام عبارت نادرست است؟

- ۱) دیوید هیوم، فیلسوف اسکاتلندی قرن هجدهم است که دربارهٔ علیّت نظر ویژه ای دارد.
- ۲) کتاب های «رساله دربارهٔ طبیعت آدمی»، «تحقیق دربارهٔ مبادی اخلاق» و «گفت و شنود دربارهٔ دین طبیعی» از جمله کتاب های هیوم است.

۳) کتاب «تأملات» یکی از کتاب های مهم هیوم است که در آن مبادی فلسفهٔ او تبیین می شود.

- ۴) کانت، وقتی نظر هیوم را مطالعه کرد، سخت تحت تأثیر قرار گرفت و در صدبرآمد که راهی بیابدا بتواند جایگاه اصل علیّت را حفظ کند.

۶۴- آمپریست ها در خصوص اصل علیت کدام مورد را انکار می کنند؟

۱) وجود رابطه میان پدیده های جهان

۲) تاثیر مشاهدات بر امکان دستیابی به معرفت

۳) تاثیر مشاهدات بر باورهای انسان

۴) توالی برخی از حوادث نسبت به هم

@ جواب تست ها: ۵۹- گزینه ۳ ۶۰- گزینه ۳ ۶۱- گزینه ۴ ۶۲- گزینه ۳ ۶۳- گزینه ۳ ۶۴- گزینه ۱

۶۵- هر یک از گزینه های سمت راست با یکی از گزینه های سمت چپ مناسبت دارد. آنها را در کنار هم

بنویسید (یک مورد در سمت چپ اضافی است)

الف) از کهن ترین مسائلی فلسفی

۱- هیوم

ب) وجود معلول متوقف بر آن است

۲- آمپریست ها

ج) انسان از طریق حس به توالی پدیده ها پی می برد و رابطه علیت را بنا می نهد

۳- اصل سنخیت

د) امکان معرفت از طریق استدلال عقلی و بدون تجربه را رد می کند

۴- اصل علیت

و) قاعده ای عقلی که از طریق تجربه به دست نمی آید

۵- علت و معلول

ص) هر معلولی از علت خاصی صادر می شود و پدید می آید

۶- علت

ی) اصل علیت را جزء مفاهیم اولیه و بدیهی می شمارد که انسان از آن درک فطری دارد

۷- کانت

ز) مهم ترین عاملی که انسان را در مسیر تفکر می اندازد

۸- دکارت

ر- نظام و قانون

۹- ادراک قانون علت و معلول

ط- ارتباط پدیده ها

@ جواب ها: الف- ۵ ب- ۶ ج- ۲ د- ۱ و- ۴ ص- ۳ ی- ۸ ز- ۹ ر- ۳ ط- ۴

@ به سؤالات ذیل جواب کوتاه دهید:

۶۶- رابطه علیت چگونه رابطه ای است؟

رابطه وجودی

۶۷- مفهوم چرا بازتاب چه نوع رابطه ای است و مقصود از آن چیست؟

کلمه چرا بازتابی از رابطه علیت است و به معنی به چه علت یا علت این حادثه چیست؟ می باشد.

۶۸- کدام فیلسوف قرن ۱۸ انگلستان امکان معرفت از طریق استدلال عقلی را رد کرد و چرا؟
هیوم، زیرا تجربه گرا بود.

۶۹- چرا هیوم معتقد است که درک علیت از طریق حس ممکن نیست؟
چون علیت مفهومی فراتر از حس است.

۷۰- کدام فیلسوف آلمانی سخت تاثیر نظریه علیت هیوم قرار گرفت؟
کانت

۷۱- کانت بعد از تأملات فروان در مورد مفهوم علیت به چه نتیجه ای رسید؟
مفهوم علیت و رابطه علت و معلول جزء مفاهیم پایه ای ذهن است و خودش در ذهن بوده و از جایی کسب نشده است.

۷۲- طبق نظریه کانت دیدن اشیاء به صورت علت و معلول امری ذهنی است یا عینی؟
دیدن اشیاء به صورت علت و معلول، امری ذهنی (سویشکتیو) است نه عینی (ایژکتیو).

۷۳- فلاسفه مسلمان، اصل علیت را چگونه قاعده ای می دانند؟ و چرا؟
اصل علیت یک قاعده عقلی است و از تجربه به دست نمی آید؛ زیرا هر داده تجربی خود مبتنی بر این قاعده عقلی علیت است.

۷۴- کدام قاعده عقلی را فلاسفه مسلمان محال می دانند؟ و منظور از آن چیست؟

اجتماع نقیضین، اینکه چیزی خودش به خودش وجود دهد، به معنای آن است که چیزی که نیست، باشد.

۷۵- کشف علل امور طبیعی از چه طریق صورت می گیرد؟

از طریق حس و تجربه

۷۶- به ترتیب به عقیده فلاسفه همه انسان ها طبق آن اصل رفتار می کنند و با قبول کدام اصل می توان

برای نظم دقیق جهان پشتوانه عقلی قائل شد؟

اصل سنخیت / اصل سنخیت

۷۷- دانشمندان با تکیه بر کدام اصل، تحقیقات علمی خود را پیگیری می کنند؟

اصل سنخیت

۷۸- مقصود از این عبارت مقابل چیست؟ تفسیر خود را بنویسید؟ "معلول قطع نظر از علت، امکان ذاتی دارد"

یعنی ذات و ماهیت آن نسبت به وجود و عدم مساوی است.

۷۹- چه زمانی وجود معلول ضرورت می یابد و معلول موجود می شود؟

با آمدن علت، وجود معلول ضرورت می یابد و موجود می شود.

۸۰- چه عاملی سبب می شود شیء ممکن الوجود، وجود را بر عدم و نیستی ترجیح دهد و چه نامیده می شود؟

این عامل بیرونی در مورد شیء ممکن الوجود، همان علت است.

۸۱- اصل فلسفی مربوط به هر یک از گزاره های زیر را نام ببرید:

الف) اگر یک ذره را برگیری از جای خلل باید همه عالم سراپای (اصل سنخیت)

ب) هیچ حادثه ای به خودی خود رخ نمی دهد: (اصل علیت)

ج) جهان چون خط و خال و چشم و ابروست که هر چیزی به جای خویش نیکوست (اصل سنخیت)

د) سنن و نوامیس هرگز به تغییر و تبدیل دچار نمی گردند: (اصل سنخیت)

ر) اینکه برای کسب معلومات باید مطالعه کرد و برای درمان بیماری باید دارو مصرف کرد: (اصل سنخیت)

۸۲- هریک از اصول زیر چه نتیجه ای در پی دارد؟ (نهایی دی ماه ۹۸)

الف) اصل علیت (ب) اصل سنخیت

@ جواب: الف- ارتباط و پیوستگی موجودات جهان ب- نظام معین در جهان

* پاسخ کامل و تشریحی دهید:

۸۳- اصطلاحات زیر را تعریف کنید:

الف) اصل سنخیت علت و معلول (ب) علت ج) معلول (د) اصل وجوب علی و معلولی (و) رابطه بعد از وجود (نهایی دی ماه ۹۷)

الف) انسان علاوه بر اینکه درک می کند که هر حادثه ای علت می خواهد، درک می کند که هر معلولی از هر علتی پدید نمی آید

بلکه هر معلولی از علت خاصی صادر می شود و پدید می آید. مثلاً برای باسواد شدن درس می خوانند.

ب) علت چیزی است که وجود معلول متوقف بر آن است و تا آن نباشد، معلول هم پدید نمی آید؛ یعنی، در وجود خود بدان نیاز منداست.

ج) معلول نیز چیزی است که وجودش را از چیزی دیگر که همان علت است می گیرد؛ یعنی در وجود خود، نیازمند دیگری است.

د) با آمدن علت، وجود معلول ضرورت می یابد و موجود می شود. پس، علت به معلول خود ضرورت وجود میبخشد و معلول را موجود می کند. به عبارت دیگر، معلول که در ذات خود ممکن الوجود است و فقط امکان موجود شدن را دارد، توسط علت، واجب الوجود می شود و لباس هستی می پوشد.

و) یعنی مانند رابطه دوستی نیست که در آن ابتدا وجود دو فرد فرض می شود و سپس میان آنها دوستی برقرار می گردد.

۸۴- علیت چیست و چه تفاوتی میان رابطه علیت با سایر روابط وجود دارد؟ مثال بزنید.

رابطه علیت رابطه ای وجودی است که در آن یک طرف (علت) به طرف دیگر (معلول) وجود می دهد. به عبارت دیگر، تا علت نباشد معلول موجود نخواهد شد. رابطه علیت رابطه ای وجودی است، یعنی یکی وجودش وابسته به وجود دیگری است؛ یعنی مانند رابطه دوستی نیست که در آن ابتدا وجود دو فرد فرض می شود و سپس میان آنها دوستی برقرار می گردد.

۸۵- از میان نظرات فلاسفه غربی در خصوص رابطه علیت، نظریه دیوید هیوم را با ذکر مثال توضیح دهید. (یا نظر

برخی فلاسفه غرب مبتنی بر انکار اصل علیت، را توضیح دهید/نهایی دی ماه ۹۷)

او که اساساً تجربه گراست و امکان معرفت از طریق استدلال عقلی و بدون تجربه را رد می کند و می گوید درک علیت از این طریق هم ممکن نیست؛ چون علیت مفهومی فراتر از حس است. حس فقط می تواند اجسام و رنگ ها و شکل ها و اموری از این قبیل را به ما نشان دهد. مثلاً چشم، می بیند که با آمدن خورشید به آسمان زمین روشن می شود اما اینکه خورشید "علت" روشنی زمین است چنین چیزی با حس قابل رؤیت نیست. اومی گوید، بر اثر تکرار مشاهده خورشید و روشن شدن، درد ذهن ما چنین تداعی می شود که خورشید علت روشن شدن زمین است و این تداعی چیزی جز یک امر روانی ناشی از توالی پدیده ها نیست. از این طریق است که ما عادت کرده ایم چیزی را علت چیزی دیگر بنامیم.

۸۶- از میان نظرات فلاسفه غربی در خصوص رابطه علیت، نظریه دکارت را بنویسید.

دکارت معتقد بود که اصل علیت بدون دخالت تجربه به دست می آید و جزء مفاهیم اولیه و بدیهی است که انسان از آن درک فطری دارد.

۸۷- به عقیده تجربه گرایان یا امپریست ها، چرا و از چه طریقی انسان، رابطه علیت را بنا می نهد؟

چون هر چیزی را بر اساس حس و تجربه تحلیل می کنند، معتقدند که انسان از طریق حس به توالی پدیده ها پی می برد و رابطه علیت را بنا می نهد.

۸۸- مفهوم تداعی نزد هیوم چگونه مفهومی است؟

تداعی چیزی جزیک امرروانی ناشی ازتوالی پدیده هانیست. ازاین طریق است که ماعادت کرده ایم چیزی را علت چیزی دیگر بنامیم.

۸۹- دانشمندان وقتی با پدیده ای مواجه می شوند و می خواهند علت آن را بیابند، به سراغ چه عواملی می روند؟

به سراغ عواملی می روند که تناسب بیشتری با آن پدیده دارد و علت آن پدیده را در میان آن عوامل جست و جو می کنند تا اینکه به علت ویژه آن دست یابند.

۹۰- یکی از نتایج اصل سنخیت را بنویسید؟

یکی از نتایج اصل سنخیت آن است که انسان از هر چیزی انتظار آثار متناسب با خودش را دارد؛ به همین سبب، می کوشد ویژگی های هر شیء را بشناسد و به تفاوت های آن با اشیاء دیگری ببرد تا بهتر بتواند آثار ویژه آنرا شناسایی کند.

۹۱- از میان نظرات فلاسفه غربی در خصوص رابطه علیت نظر کانت را بنویسید؟

و چون می دانست که دانش بشر متکی به این اصل است و دانشمندان علوم طبیعی با پذیرش ضمنی این اصل، در جست و جوی علل حوادث برمی آیند، بعد از تأملات فراوان به این نتیجه رسید که مفهوم علیت و رابطه علت و معلول جزء مفاهیم پایه ای ذهن است و خودش در ذهن بوده و از جایی کسب نشده است؛ یعنی ساختار ذهن بشر به گونه ای است که برخی از مفاهیم، از جمله مفهوم علت و معلول، را نزد خود دارد. به عبارت دیگر، دیدن اشیاء به صورت علت و معلول، امری ذهنی (سوپرناتیو) است نه عینی (ایترکتیو).

۹۲- از میان نظرات فلاسفه مسلمان در خصوص رابطه علیت نظریه ابن سینا را بررسی کنید؟

ابن سینا می گوید: درک این رابطه و پی بردن به "علیت" از طریق تجربه امکان پذیر نیست؛ زیرا ما از طریق حس و تجربه، فقط به دنبال هم آمدن یا همراه هم آمدن برخی پدیده ها را می یابیم اما به دنبال هم آمدن دو حادثه به معنای "علیت" نیست. لذا طبیعی است که کسی که صرفاً تجربه گراست، نمی تواند تبیین قانع کننده ای از علیت اراده کند. بعد از درک علیت، برای اینکه علت حوادث طبیعی را بدانیم، باید از حس و تجربه خود استفاده کنیم.

۹۳- از نظر فلاسفه مسلمان چگونه می توان از اصل امتناع اجتماع نقیضین، نتیجه گرفت که پدیده ها خود بخودی

بوجود نمی آیند؟ (نهایی دی ماه ۹۸)

زیرا اینکه چیزی خودش به خودش وجود بدهد، به معنای آن است که چیزی که نیست، باشد و این محال است.

۹۴- نظر دیوید هیوم از فلاسفه جدید غرب درباره منشأ اعتقاد به علیت را شرح دهید؟ (باندکی تغییر نهایی دیماه ۹۸)

می گوید درک علیت از این طریق هم ممکن نیست؛ چون علیت مفهومی فراتر از حس است. حس فقط می تواند اجسام و رنگ ها و شکل ها و اموری از این قبیل را به ما نشان دهد. مثلاً چشم، می بیند که با آمدن خورشید به آسمان زمین روشن می شود اما اینکه خورشید علت روشنی زمین است چنین چیزی با حس قابل رؤیت نیست. او می گوید، بر اثر تکرار مشاهده خورشید و روشن شدن، در ذهن ما چنین تداعی می شود که خورشید علت روشن شدن زمین است و این تداعی چیزی جز یک امر روانی ناشی از توالی پدیده ها نیست. از این طریق است که ما عادت کرده ایم چیزی را علت چیزی دیگر بنامیم. (عادت ذهنی)

@ جواب فعالیت ها و تمرینات درس ۳

تفکر ص ۱۶

✓ جستجوی علت، جستجوی حقیقت و دنبال پاسخ پرسش بودن، یک نیاز و زمینه فطری است.

مقایسه ص ۱۷

نوع رابطه	اشیا
رابطه اتکا	بدنه پل و ستون های زیر آن
رابطه جذب (نیروی جاذبه، رابطه خال و محل)	زمین و اشیای روی آن
رابطه تعلیم و تعلم	استاد و شاگرد
رابطه کاری	کارفرما و کارگر
رابطه نظم (رابطه جزء و کل)	اجزای یک ساعت

نکته: در همه این رابطه ها، اجزا و اشیایی وجود دارند که با هم رابطه برقرار می کنند. اما در رابطه علیت، معلول وجود ندارد و علت به معلول وجود می دهد و آن را پدید می آورد.

تأمل ص ۱۷

✓ از راه علم حضوری، هر چند به صورت ناخودآگاه

مقایسه ص ۱۹

مقصود از سه دیدگاه، دیدگاه تجربه گرایان و عقل گرایان و فیلسوفان مسلمان است و نیازی به طرح دیدگاه هر فیلسوفی نیست. **عقل گرایان:** مفهوم علیت یک مفهوم تجربی نیست و از ابتدا همراه با انسان بوده است. **تجربه گرایان:** مفهوم علیت یک مفهوم تجربی است که انسان از مشاهده پدیده ها و روابط آنها به دست آورده است. **فیلسوفان مسلمان:** مفهوم علیت یک مفهوم عقلی است و نه تجربی که انسان با درک اصل تناقض آن را به دست آورده است.

- ۱- سوار اتومبیل شدن بدان جهت است که از اتومبیل انتظار داریم با سرعت بیشتر حرکت کند. غذا می خوریم چون از غذا انتظار داریم که سلامتی ما را تأمین کند
- ۲- هر تجربه گرایی با پدیده های جدید هم که روبه رومی شود، بازم بر اساس اصل سنخیت با آن برخورد می کند؛ یعنی به دنبال شناخت آثار ویژه آن پدیده است و انتظار دارد که آثار خاصی از آن ظاهر شود. به عبارت دیگر در این صورت نمی توانیم قاعده و قانون علمی (کلی و ضروری) داشته باشیم.

نتایج اصل علیت	نقد و نظر
نبود اتفاق در عالم	اتفاق مقابل اصل علیت و امری نامعقول و باطل است.
وجود نظم و پیوستگی	نتیجه سنخیت علت و معلول است.
امکان پیش بینی رخدادها	نتیجه سنخیت علت و معلول است.
امکان پیشگیری از برخی حادثه ها	نتیجه سنخیت علت و معلول است.
امکان پژوهش و تحقیق	پژوهشگر هم چون انتظار دارد که از هر پدیده ای آثار خاصی مشاهده کند، تحقیق می کند تا آثار خاص هر پدیده را شناسایی کند.
تنظیم امور زندگی	تنظیم امور زندگی هم بر اساس اصل علیت و فروع آن است.
به وجود آمدن شاخه های مختلف دانش	علم در هر زمینه ای جز کشف و بیان علل امور نیست.

- ۲- به ترتیب: ۱- تجربه گرایان ۲- کانت ۳- ابن سینا و فلاسفه پیرو او و توماس آکوئینی ۴- ملاصدرا و پیروان او ۵- ملاصدرا و پیروان او ۶- تجربه گرایان ۷- عقل گرایان و فیلسوفان مسلمان ۳- سنخیت علت و معلول